

FARKLILIKLARIN BİR ARADA YAŞAMASINDA LIBERAL BİR YAKLAŞIM: ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK TEORİSİ

Dr. Taylan BARIN*

ÖZET

Günümüzde ülkelerin tamamına yakını farklı kültürleri barındırmaktadır. Tarihten günümüze kültürel azınlıkları korumak ve azınlık ile çoğunluk kültürü arasındaki muhtemel çatışmaları önlemek amacıyla çeşitli çabalar sarf edilmiştir. Küreselleşme kültürel olarak homojen devletin gerçekleşmeyeceğini kanıtlarken, her bir ülkedeki çoğunlukları, çoğulculuk ve çeşitlilik fikrine yöneltmiştir. Küresel iletişim dünyasında etnik ve ulusal kimlikler değişime uğrarken, çokkültürlülüğün karşı çıkışı ise devam etmektedir. Çağımızda liberal teori ve modern devletler “çokkültürlülük teorisi” ile kültürel sorunların üstesinden gelmeyi hedeflemektedir. Bu hedefe ulaşmada çokkültürlülük teorisi, nötr bir kavram olarak liberal kültürü dayatmaktadır. Liberal değerler ise pek çok manada azınlık kültürleriyle çatışmaktadır. Bu çalışmada kültür kavramı ile çokkültürlü toplum kavramı ve çokkültürlülük teorisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Kültür, Çokkültürlü Toplum, Azınlık Hakları, Çokkültürlülük Teorisi.

* Bu makalenin ilgili kısımlarında Çokkültürcülük Teorisi ve Ulus-Devlet Anlayışına Etkileri başlıklı yüksek lisans tezimizin ilk bölümünden faydalanılmıştır. Barın, Taylan (2011) Çokkültürcülük Teorisi ve Ulus-Devlet Anlayışına Etkileri, (Yüksek Lisans) Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi tbarin@ybu.edu.tr

A LIBERAL APPROACH TO LIVING TOGETHER: MULTICULTURALISM THEORY

ABSTRACT

Most countries today are culturally diverse. Various efforts have been made historically to protect cultural minorities, and to regulate the potential conflicts between majority and minority cultures. Globalization has made the myth of a culturally homogeneous state even more unrealistic, and has forced the majority within each state to be more open to pluralism and diversity. The nature of ethnic and national identities is changing in a world of global communication, but the challenge of multiculturalism is here to stay. In our ages liberal theory and modern states aim to deal with cultural problems by Multiculturalism Theory. However, this theory imposes liberal culture as a neutral form of culture. On the other hand liberal values conflict with minority culture in some manner. In this study, the concept of culture and multicultural society and multiculturalism theory are investigated.

Key Words: Liberalism, Culture, Multicultural Society, Minority Rights, Multiculturalism Theory.

GİRİŞ

Devletin kurucu unsuru olan “insan topluluğu” 21. yüzyılda belki de tarihte hiç görülmediği kadar kültürel çeşitliliği ve farklılığı barındırır hale gelmiştir. Liberal devlet anlayışının Batılı demokrasilerde geniş kabul görmesi, devletin kültürler karşısında “tarafsız” olması gerekliliği sonucunu doğurmuştur. Bu sonuç, devlet içerisinde yaşayan alt kültürlerin, devletin “egemen” kültüründen taleplerini de beraberinde getirmiştir. Pek çoğu hukuki olan bu talepler ve bu taleplere devletlerin verdiği yanıtlar teorik ve pratik çerçevede bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

Tarihten günümüze neredeyse bütün toplumlar bir şekilde çokkültürlü olmuşlardır. Devletlerin bu kültürel çeşitliliğe verdikleri reaksiyonlar ise değişkenlik göstermiştir. Kimi zaman devletler bu çokkültürlü yapıyı korumak için çaba sarf etmişler, kimi zaman bu yapıyı görmezlikten gelmişler, kimi zaman da türdeş toplum oluşturma gayesiyle alt kültürler ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Şu açıktır ki, toplumlardaki kültürel çeşitlilik hiçbir zaman ulus-devletler çağında olduğu kadar soruna yol açmamıştır. Ulus-devlet idealinin, kültürel çeşitlilikle çeliştiği kabul edilmektedir. Bu nedenle ulus-devlet, kendisini ulusun türdeşlik ideali üzerine inşa ederken toplumdaki farklılıklara verdiği reaksiyon tarihteki en sert uygulamaları da beraberinde getirmiştir.

Çokkültürlülük ideali/düşüncesi burada ortaya çıkmakta ve ulus-devletin farklılıklara yaklaşımını değiştirmeye çabalamaktadır. Çokkültürlülük, işe ilk olarak kültürün ve kültürel aidiyetin önemini tanımakla başlar. Daha sonra toplumda yaşayan tüm kültürlerin değerli olduğunu kabul eder ve kültürlerin, kültürel aidiyetin, kültürel grupların ve kültürel gruba mensup bireylerin ahlaki bakımdan savunulabilir, eşit bir şekilde toplumda yaşayabilmelerinin bir formülünü bulmaya çalışır.

Çokkültürlülük farklılıkların egemen kültürle eşit bir biçimde yaşamasını savunurken siyaset teorisinde çok fazla eleştirilmiştir. Çokkültürlülük uygulaması imkânsız, evrensel insan hakları kazanımlarını yıkmaya çalışan, kendi içinde tutarsız, küresel kapitalizmin yeni yüzü vb. gibi çok çeşitli yönlerden tenkit edilmiştir.

Çokkültürlülüğün siyaset felsefesinde tartışılmaya başlanması ise temel olarak kültüre ilişkin liberal bir perspektifin gelişmesiyle başlamıştır. Ortodoks liberalizmin bireyi merkez alarak toplumu bağımsız bir değer olarak kabul etmektense yalnızca bireylerin birlikteliğinden müteşekkil bir yapı algılaması

sına, cemaatçilik/toplumsalcılık (communitarianism) akımı tarafından çeşitli eleştiriler yöneltmiştir¹. Ardından liberal teoride “kültür” kavramının önemi fark edilmiş, kültür kavramı dışına çıkmadan liberal teorinin hayata geçirilmesinin imkân şartları araştırılmış ve çokkültürlülük anlayışı geliştirilmiştir. Makalemizde ele alınacak bu liberal çokkültürlülük anlayışı esas olarak Will Kymlicka tarafından savunulmaktadır².

Liberal teorisyenlerin mutlak nötr bir anlayış olarak savundukları liberalizmin, devletin mutlak yansızlığı ile eşanlamlı olduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Nitekim liberal nötr devletin, gerektiği durumlarda azınlık kültürlerine müdahale edebileceği çokkültürlülük teorisyenlerince de kabul edilmektedir³. Liberal devletin kültürlere müdahalesine hoş bakmayan Kukathas gibi teorisyenler ise bireylere “kültürünü terk etme hakkı”⁴ tanınması gerekliliğini savunmaktadırlar. Bu yaklaşımda bireyi kendi kültürünü terk etme hususunda cesaretlendirecek şey ise girebileceği toplumun liberalliği olmaktadır.

Görüldüğü üzere günümüzde kültürlerin bir arada yaşayabilmesi ihtimali evvela liberal teoriyi takdis ederek var olabilmektedir. Liberaller arasındaki tartışma ise kültürlerin özgürce yaşama hakkını bulabilecekleri yegane sistem olan liberalizmin yalnızca terk etme hakkı tanımmasının yeterli olup olmadığı ve nötr liberal devletin kültürlere müdahalesinin sınıрыyla ilgilidir.

-
- 1 Bu akımın fikri temelleri John Rawls tarafından *A Theory of Justice* başlıklı kitabında atılmış daha sonra ise Alasdair MacIntyre, Michael Sandel, Charles Taylor ve Michael Walzer gibi teorisyenlerce geliştirilmiştir. Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*, Cambridge, Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press.
 - 2 Konu Will Kymlicka tarafından şöyle ifade edilmektedir: “*Liberallerin birçoğu azınlık haklarının doğaları gereği bireysel özerkliğe bir tehdit oluşturduğu, yani azınlık haklarının amacının, cemaatçi gelenekleri özerk bireysel tercihlerin aşındırıcı etkisinden korumak olduğu kamsındadır. Bu kitaptaki amaçlarımızdan biri bazı azınlık haklarının, bireysel özerkliği engellemek bir yana, aslında bireysel özerkliğin etkili uygulanması ve gelişmesinin ön koşulu olduğunu göstermektedir.*” Kymlicka, Will (1995) *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford, Clarendon Press, (Çeviren: Yılmaz, Abdullah (1998) *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, İstanbul, Ayrintı Yayınları) s. 15.
 - 3 “*Liberallerin amacı liberal olmayan ulusları çözmekten çok, onları liberalleştirmektir. Liberal reform görevi her toplumda tamamlanmayı beklemektedir.*” Kymclika, (1998) s. 154-155.
 - 4 Chandran Kukathas “right of exit” olarak isimlendirdiği kültürden çıkma hakkını kısaca, tüm kültürlerin içerisinde yaşadığı geniş bir liberal ortamın varlığı ile izah etmektedir. Liberal düzen bu teoride bireye dilemesi halinde içinde yaşadığı toplumsal kültürü terk etme ve hayatına bir başka kültür altında devam veyahut “nötr” liberal ortamda devam etme hakkı sunmaktadır. Bk. Kukathas, Chandran (1992) ‘Are There Any Cultural Rights?’, *Political Theory*, C: 20, S: 1, s. 105 – 139, özellikle s. 133-135.

Açıkçası mutlak adaletin liberal bir sistemin ihdası ile gelebileceğine inanılması, en azından liberalizmin “nötr”lüğünden şüphe edilmemesi, çokkültürlülük teorisine yaklaşım açısından zihin konforunu sağlamaktadır.

Çokkültürlülük, bir toplumda birden fazla kültürün yaşaması halinde egemen kültür ile diğer kültürler (alt-kültürler) arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çokkültürlülüğe dair bilhassa İngilizce literatürde oldukça fazla eser olmasına rağmen, çoğu kültür kavramına dair geniş açıklamalardan veya kültür kavramının derinlemesine bir analizinden kaçınmıştır. Bu konu daha ziyade kültürel çalışmalar alanını ilgilendirmekteyse de kanaatimizce çokkültürlülüğü enine boyuna tartışmadan evvel kültüre dair bir açıklama yapmak zaruridir. Bu zarurettten ötürü biz çalışmamıza kültür kavramına ilişkin açıklamalarla başlayacağız. Ardından yine çokkültürlülük için vazgeçilmez olan çokkültürlü toplum kavramını inceleyeceğiz. Bu aşamada kültürel grupların egemen kültürden taleplerini şekillendirdiği için çokkültürlü toplum oluşum şekilleri üzerinde durulacak; ayrıca tarihten günümüze çokkültürlü topluma yaklaşım şekilleri de, bugünkü çokkültürlülüğü etkilediği ve hatta ortaya çıkmasını sağladığı için tartışılacaktır.

I. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK İÇİNDE “KÜLTÜR”ÜN YERİ

Sosyal bilimlerde “kültür”e ilgi gün geçtikçe artmaktadır ve neredeyse her sosyal bilim dalı kültür kavramıyla irtibatlıdır. Bu yoğun ilgiye rağmen kültürün tanımını yapmak, hudutlarını çizmek, bir meselenin kültür kavramının neresinde kaldığını tespit etmek oldukça zordur. “Kültür” kavramı farklı manaları ihtiva etmekte ve çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Siyaset felsefesi ve biliminde kültür, en sık, grupların ayırt edici özelliklerini belirtmek suretiyle birbirinden tefrik etme aracı olarak kullanılmaktadır. Bir ayırt etme aracı olarak kültür; bir devlet içinde yaşayan en küçük gruplardan, küresel boyutlardaki farklılıklara kadar aynı şekilde kullanılmaktadır⁵.

Latince kökenli olan kültür kelimesi, “*Cole - ere*” kökünden türemiştir. İngilizce ve Fransızca karşılığı “culture”, Almanca karşılığı ise “kultur”dur. Cult kök olmak üzere «cultivable, cultivate, cultivation, cultivator; culture, cultural, culturist, colony” kelimelerinin tamamı yine aynı kökten türemişlerdir⁶.

5 Kymlicka (1998), s. 130.

6 Partridge, Eric (2006) Origins, A Short Etymological Dictionary of Modern English, “cult” maddesi, s. 726.

“Cultivate” kelimesi belirli bir toprağı ekip-biçmek manasına gelmektedir. Bu itibarla kavram, kelime kökeni itibarıyla uygarlık tarihindeki yerleşik hayata geçmeye gönderme yapmaktadır. Burada toprak ile insan arasında di-yalektik bir etkileşimden bahsetmek mümkündür. İnsan toprağı ekip-biçmekte, ondan gelecek mahsulü beklemektedir. Aynı zamanda toprak da insanı ve insanoğlunun aklını ekip-biçmektedir. İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesi ile birlikte toplum oluşmakta, dil, edebiyat, sanat, örf-adet vb. gibi pek çok mü-essese de eşzamanlı oluşarak kültürü meydana getirmektedir. Bu müesseseler vasıtasıyla da kültür insanoğlu üzerinde etkisini göstermekte, başka bir deyişle insanoğlunu ekip-biçmektedir. Terry Eagleton bu hususu şu şekilde ifade etmektedir:

“... kelime, kendi anlam haritasını çıkarırken insanlığın kır yaşamından kent yaşamına, domuz besiciliğinden Picasso'ya, toprağı işlemeden atomu parçalamaya uzanan tarihsel değişimi de gözler önüne serer.”

Avrupa'da genel olarak kültür (culture), medeniyet (civilization) ile aynı manada kullanılmaktadır. Ancak Almandada kültür (kultur), Türkçedeki “kültürlü” sıfatının kullanım şekline benzer bir şekilde kişinin kendisini sanat, edebiyat, müzik ve bireysel alanlarda geliştirmesine gönderme yapmaktadır. İngiliz - Amerikan sosyal teorisinde ise kültür hayat tarzı olarak kullanılmaktadır⁸.

Kelimenin etimolojik kökeni ve sözlük anlamı bize açıkça göstermektedir ki “kültür” insan ürünüdür. Bu tespit, kavramın din ile olan ilişkisini değerlendirebilmemiz açısından önemlidir. Din, kültürün çok önemli bir öğesi olmasına rağmen kültür ile aynı kökten beslenmemektedir. Din, kültürün içinde yer alır, fakat kültürü aşkın bir öğedir. Din, kültürü etkiler ve kültürden etkilenir. Din; kültürleri, medeniyetleri, toplumları, kişileri vs. insana dair her şeyi derinden etkileyen bir öğedir ve neticede insan ürünü değildir. İnsan tarafından yetiştirilmemiştir (İngilizcedeki manasıyla cultivate edilmemiştir). Böyle olunca dine dair uyuşmazlıklarda -her ne kadar seküler devlet düzenleri içerisinde tartışsak da- çokkültürlülük siyaseti fazla yol kat edemeden çıkmaza girmektedir. Başka bir ifadeyle seküler çokkültürlülük, insanlardan, değiştiremeyecekleri bir kutsala müdahale etmelerini salık verebilmektedir.

Kültürün hangi ölçekte anlaşılması gerektiğini belirlemek amacıyla “toplumsallık kültürü” (societal culture) Will Kymlicka tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Toplumsallık kültüründen “*hem kamusal hem de özel alan-*

7 Eagleton, Terry (2000) *The Idea of Culture*, Oxford, Blackwell Publishing, (Çeviren: Çelik, Özge (2005) *Kültür Yorumları*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları) s. 10.

8 Jenks, Chris (2005) *Culture*, 2. Baskı, New York, Routledge, s. 9.

ları kucaklayarak, üyelerine sosyal, eğitsel, dinsel, eğlenceye ilişkin ve ekonomik hayat dâhil olmak üzere tüm insan etkinliklerinde anlamlı hayat tarzı sağlayan bir kültür” kastedilmektedir. Aynı zamanda bu kültürler belli bir toprak parçasında yaşarlar ve ortak bir dile sahiptirler⁹.

Toplumsallık kültürü, bireyin tüm hayatına nüfuz ederken bir taraftan da türdeş bireyler meydana getirip grup ölçeğinde homojenliği doğurur. Bu homojenlik milliyetçiliğin beslendiği kaynaklardan biri olan kültürel türdeşlik fikrine de hizmet etmektedir¹⁰. Başka bir ifadeyle, toplumsallık kültürleri, belirli bir halk veya ulus tarafından kabul edildiği için ve o topluluğun ayırt edici özelliğini içerdiği için aynı zamanda “ulusal kültür” olmaya da adaydır¹¹. Nitekim bireylerin kendilerini bir millete ait hissetmeleri de, o milletle olan kültürel müştereklik hissine dayanmaktadır¹². Milli kimliği oluşturan unsurlardan birisi de hiç şüphesiz müşterek kamusal kültürdür¹³. Bu makalede aksi belirtilmediği müddetçe kültür, burada tartışılan toplumsallık kültürü ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

Modood, “Kültürler ve kimlikler önemlidir, çünkü taşıyıcıları onlara önem atfetmişlerdir” diyerek sade bir formülasyonla bunu veri olarak kabul etmemiz gerektiğini ifade etmiştir¹⁴. Biz burada kültürün önemini açıklarken, azınlık haklarının liberal teorisini geliştirmeye çalışan Kymlicka tarafından yapılan ayrımları takip edeceğiz. Kymlicka, teorisini açıkça “liberal teori” olarak adlandırarak, teorisini içerisindeki kültürün yerinin, cemaatçiler¹⁵ veya Marksistler açısından kültürün yerinden ayrı olduğuna en başta dikkat çeker. Kymlicka, teorisini liberal bir kavram olan bireycilik (*individualism*) üzerine inşa etmeye çalışmaktadır¹⁶.

Liberal bireysel özgürlüğün ve dolayısıyla iyi bir hayat sürmenin önkoşullarından ilki bireylerin hayatlarını kendi değer yargılarına göre içten yönlendirmeleridir.

9 Kymlicka (1998), s. 130.

10 Coşkun, Vahap (2009) Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu, Ankara, Liberte Yayınları, s. 22.

11 Kymlicka (1998), s. 135.

12 Gilbert, Paul (1998) Philosophy of Nationalism, Colorado, Westview Press, s. 132.

13 Miller, David (1995) On Nationality, New York, Oxford Publications, s. 25.

14 Modood, Tariq (2008) Multiculturalism, Cambridge, Polity Press, s. 66.

15 İngilizce karşılığı “communitarianism” olan kavram Türkçede “cemaatçilik”, “toplulukçuluk” veya İngilizce kelimenin Türkçe okunuşuyla “komüniteryanizm” şeklinde karşılmaktadır. Biz kavramı karşılamak üzere Türkçe siyaset felsefesi ve bilimi kaynaklarında en sık kullanılan ve kavramı da iyi karşıladığına inandığımız cemaatçiliği kullanmayı tercih ettik. Her ne kadar cemaat kavramı Türkçede bir takım dini grupları tarif etmek için kullanılsa da cemaat aslında Arapça topluluk kavramının karşılığıdır ve dini gruplara referans vermeksizin gruba veya topluluğa da işaret etmektedir.

16 Kymlicka, Will (2001) Politics in the Vernacular, New York, Oxford Publications, s. 18.

dirmesidir. İkincisi ise seçilen bu değer yargılarının sorguya açık olmasıdır¹⁷.

Liberal bireysel özgürlüğün tarifinden sonra sıra bireylerin bu seçimleri nasıl yapacaklarına gelir. Bireyler bu seçimi hangi seçenekler arasından yapacaklardır? Bu seçenekleri anlamlı kılan nedir? Kymlicka bu soruların tamamına kültür yanıtını vererek kültürün bu işlevini kısaca şöyle tarif eder: Bireyler hayatlarına nasıl yön vereceğine dair kararı verirken kendi kültürlerinin onlara sunmuş olduğu uygun ihtimaller arasından bir seçim yaparlar¹⁸. Ancak kültürün işlevi yalnızca seçenekleri sunmak değildir. Kültür aynı zamanda bu seçenekleri bireyler için anlamlı da kılmaktadır.

Problem hem liberalizm hem de diğer ideolojiler için buradan sonra başlamaktadır. Burada ortaya çıkan problemleri siyaset felsefesi açısından iki şekilde tasnif edebiliriz. Bunlardan ilki kültürün/kültürel grubun üyeleri ile olan ilişkisi, yani kültürün, üyeleri üzerindeki tasarruf hakları, üyelerin kültürlerini sorgulama ve kültürlerinden çıkma hakları, kültürün egemeni ile üyeleri arasındaki ilişki ve benzer kavramlar. Diğer problemler alan ise bir toplumda birden fazla kültürün yaşaması halinde ortaya çıkması kuvvetle muhtemel olan kültürler arası çatışmalar ve devletin bu çatışmalardaki rolüdür.

II. ÇOKKÜLTÜRLÜ TOPLUM

Bu başlık altında “kültür”lerin bir arada yaşaması hali incelenecektir. Kavramsal çerçevede ilk olarak İngilizce bir terim olan “multiculturalism”in Türkçedeki karşılığını tartışacak, daha sonra çokkültürlü toplum oluşum şekilleri başlığı altında bir toplumun birden fazla kültürü barındırmasının nedenlerini araştıracağız.

A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: “ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK” / “ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK” DİKOTOMİSİ

Çokkültürlülüğe dair bir çalışma İngilizce “multiculturalism” teriminin Türkçedeki karşılığını bulmakla işe başlamalıdır. Bu konu hakkında eser vermiş yazar ve çevirmenlerimiz genelde, başlıkta belirtilen “çokkültürlülük” ve “çokkültürcülük” seçeneklerinden birini seçtikten sonra neden böyle bir seçim yaptıkları veya diğerini neden tercih etmedikleri hakkında açıklama yapmaktan kaçınmışlardır. Mevzu genel itibarıyla bu kavramlar üzerinden tartışıl-

17 Kymlicka (1998), s. 137.

18 Kymlicka, Will (1992) ‘The Rights of Minority Cultures: Reply to Kukathas’, Political Theory, C: 20, S: 1, s. 140-146, s. 140.

masına rağmen Türkçede halen üzerine ittifak edilmiş bir kullanımı mevcut değildir.

Kanaatimizce “multiculturalism”in aslına en uygun çevirisi, “çokkültürcülük”tür. Şöyle ki; bir toplum şayet birden fazla kültürü içinde barındırıyorsa o toplum “çok-kültürlü toplum” olarak tanımlanabilir ve bu halin adı “çokkültürlülük”tür, yani İngilizcede “multiculturality” ye veya “multiculturalness” a karşılık gelir. Bu haliyle “çokkültürlülük” bir ideolojiden ziyade bir duruma, bir hale işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle “çokkültürlülük, bir toplumda kültürel bakımdan anlamlı farklılıklar gösteren sosyolojik kategorilerin bulunması durumudur¹⁹.” “Çokkültürcülük” ise içinde bir ideali barındıran normatif bir kavrama gönderme yapmaktadır. “Çokkültürcülük toplumsal çeşitliliğin belli biçimlerinin (kolektif kimliklerin) kamu alanına siyasi araçlar kullanılarak yansıtılmasını esas alan bir değerler ve uygulamalar bütünü ifade etmektedir²⁰.” Nitekim sonu “-ism” ile biten kavramlar genelde Türkçeye ya oldukları gibi alınmış ya da “-cülük, -cilik ...” gibi belli bir ideali, ideolojiyi içinde barındıracak şekilde tercüme edilegelmiştir. Çokkültürcülük şeklinde tercümenin hem ideolojiyi iyi yansıttığı hem de Türk çeviri geleneğine daha bağlı kaldığı savunulabilir bir görüştür. Nitekim Türkçe literatüre önemli katkıları bulunan ve çalışmamızda da eserlerinden yararlandığımız bazı yazarlar da “çokkültürcülük”ü tercih etmektedir²¹.

Aslında kavramın “çokkültürcülük” şeklinde kullanımı teorisi daha iyi yansıtmaktadır fakat Türkçede kavram daha yoğun olarak “çokkültürlülük” şeklinde kullanılmaktadır. Bu sebeple biz de makalemizde “galat-ı meşhur lügat-ı fasihten evladır” prensibine bağlı kalarak “çokkültürlülüğü” kullanmayı tercih ediyoruz²².

B. ÇOKKÜLTÜRLÜ TOPLUM OLUŞUM ŞEKİLLERİ

Bir toplum için çokkültürlülüğün tartışılabilmesi, o toplumun çokkültürlü olması şartına bağlıdır. Bununla beraber toplumun neden, nasıl, hangi süreçlerden geçerek çokkültürlü hale geldiği de önem arz etmektedir. Peki, bir

19 Yürüşen, Melih (1998) Çeşitlilikten Özgürlüğe: Çokkültürlülük ve Liberalizm, Ankara, LDT Yayınları, s. 107.

20 Yürüşen, s. 107.

21 Melih Yürüşen, Ayhan Kaya, Hüseyin Kalaycı bunlardan bazılarıdır.

22 Yüksek lisans tezimizi yazdığımız 2010 yılında biz de kavramın “çokkültürcülük” çevirisini benimsemiştik. Ancak aradan geçen süre zarfında konunun “çokkültürlülük” olarak ifade edilmesinin giderek yaygınlaşması bizi de bu kullanımı kullanmaya itmiştir.

toplumun çokkültürlü olmasını neden veri olarak almıyoruz da bunun nedenlerine bakıyoruz? Başka bir ifadeyle toplum her nasılsa çokkültürlü olmuştur. Bu yapının nedenleri yerine, sadece çokkültürlü toplumu tüm bireyler için benzer seviyede yaşanılabilir hale getirecek önerileri tartışmamız lazım gelmez mi? Bu aslında kulağa hoş gelen ve adaletin gerektirdiği bir husus gibi görünse de çokkültürlü yapının oluşum süreci bilhassa azınlık kültürlerinin talepleri açısından dikkate alınmalıdır.

Çokkültürlü toplum oluşum şekillerini temel olarak iki alt başlıkta toplayabiliriz: Bunlardan ilki devletlere ilişkin değişiklikler, ikincisi ise nüfus hareketleridir.

1. Devlete Dair Değişiklikler

20. yüzyılın ilk yıllarında bağımsız devlet sayısı 50 civarında iken bu sayı 1989'da 160'a çıkmış şimdilerde ise 200'e yaklaşmıştır²³. Bugün Birleşmiş Milletler'e üye 193 devlet bulunmaktadır²⁴.

Dünya eskiye nazaran daha fazla devlete bölündüyse de yeni devletler de tıpkı eskileri gibi çokkültürlü yapıdadırlar. Yani devlet sayısındaki bu artış sanılanın aksine homojen toplum beklentilerine yeterince cevap verebilmiş değildir.

a. İmparatorlukların Dağılması

19. yy'ın sonları ile 20. yy'ın başları imparatorlukların tasfiyesine ve yeni ulus-devletlerin ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Yeni ulus-devletler imparatorlukların çokkültürlü bakiyesini devralmışlardır. Bağımsız devlet kurabilecek güçte olan azınlıklar ise bu güçlerini kullanarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Her bağımsız devlet kuran azınlık grubu aslında bu kurmuş olduğu yeni devletle birlikte kendi azınlıklarını da kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir²⁵. Yeni kurulum kurulmadığına bakılmaksızın ulus-devletlerin azınlıklara yaklaşımı ise imparatorluklarınkinden oldukça farklı olmuştur. Ulus-devletler soykırımdan nüfus mübadelesine kadar pek çok acı olayların yaşanmasına sebebiyet vermişlerdir.

23 Doytcheva, Milena, *Le Multiculturalisme*, Paris, La Découverte, coll., (Çeviren: Akıncılar Onmuş, Tuba (2009) *Çokkültürlülük*, İstanbul, İletişim Yayınları), s. 10.

24 En son üye 2011 yılının Haziran ayında yapılan referandum sonucu Sudan'dan ayrılarak, 14 Temmuz 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler'e kayıt olan Güney Sudan Cumhuriyeti'dir. <<http://www.un.org/en/members/growth.shtml#2000> > s.e.t. 26.04.2016.

25 Hardt, Michael & Negri, Antonio (2000) *Empire*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press. (Çeviren: Yılmaz, Abdullah (2005) *İmparatorluk*, 5. Basım, İstanbul, Ayrintı Yayınları), s. 122-126.

b. Devletlerin Gönüllü Ayrılması

Devletlerin gönüllü ayrılması tarihte de günümüzde de pek sık rastlanılan bir durum değildir. En sık verilen örnek 1905 yılında Norveç'in İsveç'ten ayrılmasıdır. Bu örnekte bir devletten iki tane sağlıklı demokrasi doğmuştur. Yakın tarihte devletlerin gönüllü ayrılması yolu ile yeni devlet oluşturmaya bir yenisi daha eklenmiştir (Güney Sudan). 20 yıllık bir iç savaşın ardından 2005 yılında Sudan'ın kuzey kısmı ile güney kısmı ateşkes imzalamış ve ayrılık için referandum yapılacağına dair karar alınmıştır²⁶. Sudan'ın kuzeyinde nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktayken güneyinde ağırlıklı olarak Hıristiyanlar yaşamaktaydı. Hıristiyanlar yeni devletlerini kurdukları gün bu sefer de Müslümanlar Güney Sudan'da azınlık konumuna düşmüşlerdir. Yani eski azınlık, yeni çoğunluk olmuş ve bu defa kendi azınlığını yeni devletle eş zamanlı olarak oluşturmuştur. Habermas'ın ifadesiyle, "Ulus-devletlerin oluşum tarihinin de gösterdiği gibi, yeni ulusal sınırlar, yeni ulusal azınlıklar ortaya çıkarır²⁷".

c. Fetihler ve Sınırların Genişlemesi

20. yüzyıl ve içinde bulunduğumuz yüzyıl için çok şey ifade etmese de birden fazla kültürün ve ulusun aynı egemenlik sahasında azınlık olarak yaşamasına verilebilecek en güzel örnek belki de budur. Çünkü belirli bir toprak parçasını üzerinde yaşayan insanların çoğu zaman savaş neticesinde egemenlik sahası içine dâhil edilmesi ve yeni egemenin belirlenmesi siyaset felsefesi açısından pek çok krizi içinde barındırabilecek bir ihtimaldir.

2. Nüfus Hareketleri

Devletlerin çokkültürlü olmasının ikinci büyük sebebi de dünyadaki nüfus hareketleridir. Uluslararası göçmenlerin sayısı dünya nüfusunun yaklaşık % 3'üne (175 milyon) yakındır²⁸. Bu sayı artmaya devam etmekte olup, 2015 yılı itibarıyla 215 milyona ulaşmıştır²⁹. Göçmenlerin sayısındaki bu artışın çeşitli sebepleri vardır. Sanayi devrimi sonrası kalkınmış devletlerin yeni iş olanaklarıyla beraber işçileri kabul etmesi, fakir ülkelerden zengin olanlara

26 <http://en.wikipedia.org/wiki/Southern_Sudan> s.e.t. 27.04.2016.

27 Habermas, Jürgen, 'Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı', (Almancadan İngilizceye Çeviren: Nicholnsen, Shierry Weber, İngilizceden Çeviren: Doğan, Mehmet H. Doğan) içinde, Gutmann, Amy (Editör)(2005) Çokkültürcülük: Tanınma Politikası, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları. s. 113 - 146. s. 128.

28 Doytcheva, s. 11.

29 <<http://www.unfpa.org/pds/migration.html>> s.e.t. 27.04.2016

doğru göç hareketleri belki de en önemlileridir³⁰.

Göç, çokkültürlülük çalışan siyaset bilimcileri meşgul eden konuların başında gelmektedir ve bu konuda literatürde bir hayli çalışmaya rastlamak mümkündür. Göçün çokkültürlülük açısından bu kadar önemli olmasının sebepleri arasında, göçün gönüllü olup olmamasına göre göçmenlere sağlanması gereken haklar bakımından teoride yapılması gereken ayırım gelmektedir.

Kendi yaşadığı kültürü hiçbir zorlayıcı sebep olmaksızın gönüllü olarak terk ederek yeni bir ülkeye yerleşmiş olan göçmene sağlanması gereken haklarla sözgelimi bir sömürgeci çıkararak sömüren ülkenin sınırları içinde yaşamaya karar veren göçmene sağlanması gereken haklar arasında farklılıklar olması gayet doğaldır. Ancak, gönüllü göçün de ne kadar gönüllü olduğunu tespit etmek oldukça güçtür. Zira göç başlı başına çok zor bir karardır ve göçmenler kendileri için anlamlı seçenekleri ihtiva eden kültürlerini terk etmeye karar vermektedirler.

III. ÇOKKÜLTÜRLÜ TOPLUMA YAKLAŞIM MODELLERİ

Toplumlar bugün olduğu gibi geçmişte de kültürel farklılıkları barındırıyorlardı. Devletlerin bu farklılıklara verdiği reaksiyonlar tarihin seyri içinde çok çeşitli olmuştur. Özellikle ulus-devlet öncesi devletlerin farklılıklara verdiği reaksiyonlarda çeşitliliğin varlığı çok belirgindir. Bugün dünya genelinde yaygın olarak benimsenen ulus-devlet modelidir. Ulus-devletin tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte farklılıklara yönelik politikalar dünya genelinde neredeyse yeknesaklık içinde uygulanmıştır. Bu da ulus-devletin, kendisini temelde tanımladığı bir kültür üzerine inşa etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu inşa neticesinde toplumdaki farklılıklar diğer bir deyişle alt-kültürler ulus-devlet öncesine göre ayrı bir önem arz etmeye başlamış, çoğu örnekte bu alt-kültürler kültürel birlik idealini tehdit eden unsurlar olarak yorumlanmıştır³¹.

Farklılıklara karşı bu yaklaşım neticesinde ulus-devletlerde farklılıkları yok etmeye yönelik bir temayül ortaya çıkmıştır. Özellikle XIX. ve XX. yüzyıllarda farklılıkları bertaraf etmeye yönelik hiçbir kural tanımayan politikalar uygulanmıştır. Ancak kişi hak ve hürriyetlerinin eskiye nazaran devletler

30 Balı, Ali Şafak (2001) Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet, Konya, Çizgi Kitapevi Yayınları, s. 195.

31 Örucü, Esin (2011) ‘Diverse Cultures and Official Laws: Multiculturalism and Euroscepticism?’, Law & Justice Review, C: 1, S: 2, s. 63-84, s. 64.

nezdinde daha fazla güç kazanması, zaman içinde devletlerin azınlık kültürlerine yaklaşımlarını da ciddi biçimde etkilemiştir. Bu da farklılıklara karşı devletlerin uygulayacağı politikaları şekillendirmiştir. Günümüzde azınlıklara karşı iki tane kamusal politikanın yaygın olduğunu söyleyebiliriz; bunlardan ilki ulusal, etnik ve toplumsal çeşitliliği yönetmek isteyenler, ikincisi ise buna zorunlu olanlar³².

Parekh, bugün ile geçmişi ayırırken dört önemli noktadan bahseder. Bunlardan ilki azınlıkların taleplerine ilişkindir. Azınlıklar geçmişte baskın grupların kendilerine vermiş olduğu haklara razı olurken bugün eşitliğe dair politik haklar başta olmak üzere daha fazlasını talep etmektedirler. İkincisi, geçmişin acı tecrübelerinden de ders çıkararak sosyal bilimlerdeki değişimle birlikte kültürün politik açıdan öneminin anlaşılmasıdır. Üçüncüsü, küreselleşmenin toplumları ve kültürleri birbirine bağlayan etkisi sayesinde kültürel çeşitliliğin kaçınılmaz bir evrensel gerçek olmasıdır. Sonuncusu ise çağdaş çokkültürlü toplumların homojenleştirici ulus-devlet fikrinden sonra ortaya çıkmasıdır. Bu etki azınlık taleplerine çoğunluğun vermiş olduğu yanıtları hangi ilkelere göre vereceği konusunda ulus-devletlerde şaşkınlığa sebebiyet vermektedir³³.

Devletlerin farklılıklara verdiği reaksiyonları temelde ikiye ayırabiliriz. Bunlardan ilki ve bilhassa ulus-devletlerin tarihinde de sıklıkla başvurdukları yöntemleri içine alanı, farklılıkları bertaraf etmeye yönelik yaklaşımlardır. İkincisi ise ilk adım olarak farklılıkların varlığını kabul eden sonra da farklılıkları yönetmeye çalışan yaklaşımlardır³⁴.

A. FARKLILIKLARI BERTARAF ETMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Devletlerin kendi egemenlik sahası içerisinde yaşayan farklı gruplara karşı yaklaşımlarının ilki onları ortadan kaldırmaya yönelik olanlardır. Bilhassa ulus-devletin ortaya çıkmasını takip eden yaklaşık iki asır bu şekilde davranılmıştır.

32 McGarry, John & O'Leary, Brendan & Simeon, Richard 'Integration or Accomodation? The Enduring Debate in Conflict Regulation' : Choudhry, Sujit (Editör) (2008) Constitutional Design for Divided Societies s. 41 – 91.

33 Parekh, Bhikhu (2000) Rethinking Multiculturalism,, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, (Çeviren: Tanrıseven, Bilge (2002) Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Ankara, Phoenix Yayınevi), s. 9 vd.

34 McGarry & O'Leary & Simeon, (2008), s. 46.

1. Farklılıkları “Şiddet” Kullanarak Ortadan Kaldıran Yöntemler

Farklılıklara yaklaşımdaki bir diğer yöntem onları yönetmektense yönetmemeyi başka bir ifadeyle yani ortadan kaldırmayı tercih etmektir. Uygur-
lık tarihi maalesef farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik pek çok girişime şahitlik.

a. Soykırım

Soykırım, “*Herhangi bir grubun belirli bir bölgenin kendilerine ait olduğu iddiasıyla, orada yaşayan başka bir grubun üyelerini ortadan kaldırması*”dır³⁵. Birleşmiş Milletlerin 1948 tarihinde kabul ettiği “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”nin 2. maddesinde soykırım şu şekilde tanımlanmıştır: “... ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen fiiller soykırım suçunu oluşturur.” Farklılıkları bertaraf etmeye yönelik en sert uygulama soykırım olmakla beraber bu uygulamanın onları yok etme saikiyle yapılması şarttır. Aksi halde ne belli bir gruba yönelik şiddetten ne de farklılıkları bertaraf etmeye yönelik bir uygulamadan bahsedebiliriz.

b. Kitleleri Göçe Zorlamak (tehcir) ve Nüfus Mübadelesi

Tehcir, göç ettirme anlamına gelir; nüfus mübadelesi ise karşılıklı iki veya daha fazla devletin egemenlik sahaları içerisindeki azınlıkları karşılıklı mübadele etmesi suretiyle homojenliğe ulaşma amaçlarına hizmet eden zorunlu göçü ifade etmektedir. Her iki durumda da gruplar ve bireylerin yaşamaları veya yaşamamaları gereken coğrafi alana kendileri değil, egemen devletler karar vermektedir. Bu şekilde devletler kendi egemenlik sahaları içerisindeki farklılığı ortadan kaldırmaktadırlar. Soykırım kadar olmasa da, göçe zorlama da olumsuz sonuçlar doğurmuş sert bir homojenleştirme uygulamasıdır.

2. Asimilasyon

“Assimilation” Latince “benzer hale getirmek” manasına gelen “assimilare” fiilinden türemiş bir isimdir. Siyaset felsefesi ve biliminde kullanılan anlamda asimilasyon, bir devletin egemenlik sahası içerisinde yer alan azınlık kültürlerinin, çoğunluk kültürü (egemen kültür) tarafından genellikle devlet

35 Mann, Michael (2005) *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 11.

eliyle ortadan kaldırılmak suretiyle azınlık kültürlerinin üyelerinin çoğunluğunkine dâhil edilmeleridir. Asimilasyon genelde ulus-devlet sonrasında ortak bir ulusal (milli) kimliğe ihtiyaç duyulduğu gerekçesiyle yapılmaktadır³⁶. Bilhassa ulus-inşa sürecinde kullanılan asimilasyona siyaset felsefesinde son yıllarda artan bir karşı çıkış söz konusudur. Siyaset felsefesi sahasında iki uçta yer alan liberal teori ile sosyalist teorinin asimilasyona yer yer aynı gerekçeyle itiraz ettikleri görülmektedir³⁷.

Tok, azınlık kültürlerinin asimilasyon yolu ile ana topluma dâhil edilmesinin “eğer kimliğini çıkartıp, söker atar ve *bizimkisini* benimsersen, *bizden biri* olursan o zaman refahımızdan, zenginlik ve imkânlarımızdan faydalanabilirsin” imasını taşıdığını iddia etmektedir³⁸.

Parekh, asimilasyonun kötü bir şey olmadığını, azınlık kültürlerinin kendi istekleriyle bu asimile olmayı tercih etmeleri halinde buna saygı duyulması ve hatta desteklenmesi gerektiğini söyler. Ancak çoğunluk kültürünün homojen olmadığını, sınıflara, dinlere ve bölgelere göre değişiklik arz edebileceğini belirtir ve azınlık kültürünün aslında hangi kültüre asimile olacağına nasıl karar vereceği hususunu problem olarak görür³⁹. Parekh’in asimilasyonun gönüllü olabileme ve çoğunluk kültürünün farklılık arz edebilme ihtimaline dair söyledikleri doğru, fakat eksiktir. Azınlık kültürleri de tıpkı baskın kültür gibi homojen değildir. Pek tabii çoğunluk kültürüne nazaran homojenlik gösterebilme imkânı daha fazladır. Ancak asimile olmaya dair verilen kararın kendisi dahi herhangi bir azınlık kültürünün tüm mensupları tarafından tamamıyla kabul edilmeyebilir.

Kanaatimizce azınlık tarafından alınan bu tür “gönüllü” kararların tamamına şüpheyle yaklaşılması gerekir. Çokkültürlü toplumların oluşum şekillerinde göç olgusunun “gönüllülüğüne” dair işaret ettiğimiz çekincelerin tamamı burada da geçerlidir. Mikro veya makro ölçekte “mazlum” olarak adlandırabileceğimiz her grubun veya bireyin kararında bazı baskıların olduğu varsayılabilir. Bundan da öte devletler bunu bilerek veya isteyerek tercih etmeseler dahi küreselleşme sonrası hayatın akışı azınlıkları asimile olmaya yönlendirebilmektedir. Tüm bu sebepler asimilasyonun gönüllülüğüne şüphe düşürür.

36 Kymlicka (1998), s. 92-128.

37 Kymlicka (1998), s. 121.

38 Tok, Nafiz (2003) *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, s. 178.

39 Parekh, s. 251-253.

Örneğin Frankafon Kanadalıların Kanada'da tüm hakları tanınmasına ve resmi politikanın ikidillilik (bilingualism) olmasına rağmen Fransızca konuşanların sayısı gün geçtikçe azalmaktadır. İngilizce konuşanların yalnızca dörtte biri Fransızca bilirken Fransızca konuşanların dörtte üçü İngilizce bilmektedir⁴⁰. Bu tablonun ne kadar gönüllü olduğu ise tartışmalıdır. Fransız Kanada'sında yaşananlar kısmen küresel etkiyle açıklansa da son birkaç on yıla kadar ulus-devletlerin ekserisinin kendi azınlık kültürlerine dair tutumları asimile etme yönündedir. Bugün çokkültürlülüğü resmi politika olarak uygulayan Kanada'nın bile tarihi bu konuda karanlıktır. Laponce, Kanada'da 66'dan fazla yerel dilin öldüğünü veya ölmek üzere olduğunu söyler ve İngilizce ve Fransızcanın yerel diller üzerinde öldürücü bir etkisi olduğunu iddia eder⁴¹.

A.B.D.'de azınlıklara uygulanan resmi politika ise XX. yüzyılın başından bu yana "melting pot" yani "eritme potası"dır. Bu politika kabaca yeni bir kültür oluşturulması ve bu kültür oluşurken onu oluşturan her bir alt-kültürün belli ölçüde katkıda bulunması şeklinde işlemektedir. Burada belirtmek gerekir ki "eritme potası" ile "asimilasyon" arasındaki farkın yalnızca kelime oyunundan ibaret kalma olasılığı yüksektir⁴². 1970'lere gelindiğinde bazı kültürlerin erime taraftarı olmadığı daha net bir şekilde anlaşılmış ve eritme potası yerine salata kâsesi (salad bowl) şeklinde bir toplum inşasının mümkün olduğu sonucuna varılmıştır⁴³. Salata kâsesi modeli, kültürlerin yine bir arada yaşamasını öngörür fakat eritme potasının aksine bu modelde kültürler ayırt edici özelliklerini muhafaza etmeye devam ederler. Bu modelin inandırıcılığı da "eritme potası" modelindeki gibi ciddi kuşkular barındırmaktadır.

Netice itibariyle asimilasyon özellikle XX. yüzyılda ulus-devletlerin üzerinde ittifakla benimsedikleri bir proje olarak uygulanmıştır. Daha sonra kültürün ve kültürel aidiyetin değeri ve önemine dair teoriler farklı çözüm yolları üretme mecburiyetinde bıraktıysa da ortaya atılan teorilerin de asimilasyondan çok uzaklaşamadıkları görülmektedir. Şimdilerde entegrasyon gibi yeni "birlikte yaşama modelleri" asimilasyonun yerine geçmiş olsalar da onların da asimilasyon ile mesafeleri tartışmalıdır⁴⁴.

40 Kalaycı, Hüseyin (2010) *Ulus Devletin Başağrısı: Ayrılcılık, Kanada Quebec Örneği*, Ankara, Liberte Yayınları, s. 80.

41 Laponce'dan aktaran Hüseyin Kalaycı (2010) s. 79, dipnot 86.

42 Baumann, Gerd (1999) *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities (Zones of Religion)* New York, Routledge Publications, (Çeviren: Demirakın, Işıl (2006) *Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*, Ankara, Dost Kitabevi) s. 83-84.

43 Calhoun, Craig 'Social Solidarity as a Problem for Cosmopolitan Democracy': Benhabib, Seyla & Shapiro, Ian & Petranovich, Danilo (Editörler) (2007) *Identities, Affiliations, and Allegiances*, Cambridge, Cambridge University Press, s. 285-302.

44 McGarry & O'Leary & Simeon, s. 41.

3. Bölünme / Ayrılma ve Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Bir egemenlik sahası içerisinde yaşayan farklı uluslar özellikle de belli bölgelerde yoğunlaşmış ise zaman içinde ayrılma talep edebilmektedirler. Ayrılma talebini genellikle temsilde yaşanan sorunlar tetiklemektedir. Zira çoğulcu da olsa demokrasinin tabiatı gereği çoğunluk lehine, azınlık aleyhine kararlar alabilme potansiyeli vardır. Azınlık ulusları yeterince temsil edilemediklerini düşünürler ve özyönetim başta olmak üzere bu durumun düzeltilmesi için siyasal haklar talep ederler. Bu siyasal taleplere olumlu cevaplar verilmiş ve istenilen tüm haklar elde edilmiş olsa dahi azınlık uluslarının ayrılma isteklerinin dizginlenememe ihtimali devam edebilmektedir.

XX. yüzyılda uluslararası hukukta ulusal azınlıkların ayrılma talepleri, “halkların kendi kaderini tayin hakkı” (self-determination) olarak, yani bir “hak” olarak görülmüştür. 1945’e gelindiğinde 300’den fazla grup “kendi kaderini tayin hakkı” olduğunu iddia ediyordu⁴⁵. Bu hak Birleşmiş Milletler tarafından da 1966 tarihli Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nce korunmaktadır. Sözleşmenin birinci bölümünde “kendi kaderini tayin hakkı” düzenlenmiştir. Sözleşme bağlamında “halk” kavramının neye tekabül ettiğine net bir şekilde karar verebilsek dahi “kendi kaderini tayin hakkı”na dair sorun bitmemektedir. Bu sefer “kendi kaderini tayin hakkı”nın sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Sözleşmenin ilk maddesinin birinci fıkrası “... halklar kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler” şeklinde devam etmektedir. Kendi kaderini tayin hakkı; bağımsız bir devlet kurarak, bağımsız bir birlik oluşturarak veya bir devlete entegre olarak veyahut ilgili halk tarafından özgürce karar verilecek başka bir siyasi durum oluşturmak suretiyle kullanılabilir⁴⁶. Yani nasıl kullanılacağına ve bu hakkın sınırlarına dair bir sınır yoktur. Kendi kaderini tayin hakkı bağımsız devleti şart koşmamakta, zımni olarak özyönetimi de tek başına yeterli görmemektedir. Kanaatimizce halk kavramı gibi buradaki kendi kaderini tayin hakkı kavramını da tarihsel bir yoruma tabi tutarak açıklayabiliriz. “Kendi kaderini tayin hakkı” sınırları belirlenmiş bir ülkede yaşayan halkın kendi kendini yönetmesine işaret etmektedir. Bu haliyle kendi kaderini tayin hakkı açıkça “egemenliğe” tekabül etmektedir⁴⁷.

45 Sambanis, Nicholas ‘Globalization, Decentralization and Secession: A Review of the Literature and Some Conjectures’, Cameron, David R. & Ranis, Gustav & Zinn, Annalisa (Editörler) (2006), Globalization and Self-Determination, New York: Routledge Publications, s. 199-233. s. 199.

46 Knop, Karen (2004) Diversity and Self-Determination in International Law, Cambridge, Cambridge University Press, s. 66.

47 Sambanis, s. 199.

Azınlık gruplarını “tek”leştirmeye yönelik politikalar onların kimlik olgularına saldırdığı müddetçe muvaffak olacak gibi görünmemektedir. Zira azınlıklar bu tür girişimleri kendilerini bir arada tutan kimlik olgularına doğrudan tehdit olarak yorumlamakta ve toplumsal açıdan daha kötü sonuçlar doğurabilecek şekilde mukabelede bulunmaktadır⁴⁸. Böyle olumsuz bir ihtimalin ortaya çıkmasındansa gönüllü ayrılma yani; asimile olmayı reddeden ulusal azınlıkların ayrılıp yeni bir devlet kurmaları savunulmuştur⁴⁹.

Kanaatimizce ulus-devletlerde yaşanılacağı gibi devlete bir kutsiyet atfedilmemeli, fakat ayrılma da sorunların çözümü olarak görülmemelidir. Zira dünya birbirinden keskin sınırlarla ayrılamayacak kadar zengin din, dil, ırk ve kültürü barındırmaktadır. Ayrıca her azınlık ayrıldığı zaman çok büyük ihtimalle kendi azınlığını doğuracak ve ayrılmanın, sorunları çözme açısından iyi bir reçete olmayacağı kısa sürede anlaşılacaktır.

B. FARKLILIKLARI YÖNETMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Bu politikalar farklılığı bir değer olarak kabul ederek bu durumu olabildiğince muhafaza etmeye çalışır. Bu başlık altında günümüz Batılı Demokratilerinde görülen hâkim iki yaklaşım incelenecek olan entegrasyoncu yöntem ile farklılıkları muhafaza ederek yaşatmaya dayanan “*accomodation*” modeli incelenecektir.

1. Entegrasyoncu Yöntem

Entegrasyon, “birkaç şeyi katarak birleştirmek veya bütünlemek” anlamına gelmektedir⁵⁰. Bu kavram kimi zaman çokkültürlü toplumlarda gönüllülüğe önem veren ve azınlık kültürlerini önemseyen politikaları barındıran bir yöntem olarak görülmekte kimi zamansa bu yapıyı tehdit eden asimilasyonla bir tutulmaktadır. Her iki görüşte de haklılık payı vardır. Kanaatimizce azınlık kültürlerine özel düzenlemeler getirmeyen ve azınlık kültürlerini çoğunluk toplumuyla bütünleştirmeye çabalayan her teoriden asimilasyona giden bir yol bulmak mümkündür. Kelimenin anlamını ister bütünleşme ister uyum olarak

48 Taylor, Charles ‘The Politics of Recognition’ Gutmann, Amy (Editor) (1994) Multiculturalism, Priceton, Princeton University Press, (Çeviren: Salman, Yurdanur vd.) ‘Tanınma Politikası’ Gutmann, Amy (Editör)(2005) Çokkültürcülük: Tanınma Politikası, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları. s. 64.

49 Kymlicka (1998), s. 281.

50 McGarry & O’Leary & Simeon, s. 41.

alalım her ikisinde de uzun vadede azınlık kültürleri için tehdit oluşturabilecek unsurları görebiliriz. Azınlık kültürlerini korumaya ihtimam göstermeyen her politika sonuçta azınlık kültürlerinin kaybolması/kaybedilmesi sonucuna varma riskini taşımaktadır.

McGarry, O’Leary ve Simeon’u izleyerek entegrasyoncu yöntemi biraz daha somutlaştırabiliriz. Genel kaide olarak entegrasyonu savunanların grup haklarının kamu kurumlarınca tanınmasına karşı olduklarını söyleyebiliriz. Entegrasyonu savunanlar grup haklarına bu şekilde karşı çıkarken bireylerin kanun önünde eşitliğini ve kamu kurumlarının da bireylere eşit muamele yapmasını savunurlar. Sonuç olarak homojenleştirmeden yana tavır sergilediklerini söylemek de mümkündür⁵¹.

Entegrasyoncu yöntem üç farklı gerekçeyle savunulmaktadır. İlk olarak Cumhuriyetçiler, ulus-devletten yana tavır sergilerler ve kamu yararını ön plana çıkarırlar. İkinci argümanı da liberaller üretmektedir. Liberaller de ulus-devleti savunurlar, fakat bunu yaparken bireyciliği ön planda tutarak, bireye vurgu yaparlar. Son olarak entegrasyonun sosyalist savunusundan bahsedebiliriz. Sosyalistlerin ulus-devlete bakışı iki türdür. Bir kısmı ulus-devletin tüm dünyayı sarmış olan global kapitalizmden hiç olmazsa ulusu koruduğunu düşünürken diğer bir kısmı ise ulus-devletin sosyalizmin globalleşerek dünyaya yayılmasının önünde bir engel teşkil ettiğini savunurlar. Sosyalistler yönetim aşamasında ise sınıf bilincini ön planda tutmaktadırlar⁵².

Görüldüğü üzere siyaset teorisinin her fraksiyonu ulus-devletin entegrasyon politikalarını kendi şerhleriyle beraber bir ölçüde savunmaktadır. Bir sonraki başlıkta yer alan, entegrasyoncu yöntem ile farklılıkları daha fazla koruyarak birlikte yaşamayı öneren yönetime ilişkin karşılaştırmalı tablo konu daha net bir şekilde açıklanabilecektir.

2. “Farklılıklarla” Birlikte Yaşamak

Farklılıklarla birlikte yaşama, İngilizcedeki “accommodation” veya “accommodating differences” terimine tekabül etmektedir. “Accommodation”ı savunan görüş işe ilk olarak toplumdaki farklılıkları kabul etmekle başlar. Yani toplumu çokkültürlü olarak kabul eder. Toplumdaki bu “hal”i kabul etmek ve

51 McGarry & O’Leary & Simeon, s. 42.

52 McGarry & O’Leary & Simeon, s. 46.

bu kabulü beyan etmek en büyük adımdır. Nitekim Dünyada halen pek çok ülke çeşitlilikleri barındırmasına rağmen bunu kabul etmeye yanaşmamakta, “tek”lik ve bu “tek”lik etrafında “birlik”te ısrar etmektedir. “Accommodation”ı savunanlar toplumun farklılıklarla ve bundan kaynaklanan çeşitlilikle yaşamada ısrar ettikten sonra bunun mümkün olmaması halinde ise bölünmeyi veya ayrılmayı desteklemektedirler⁵³.

Entegrasyon benzeri politikalarda da, farklılıkları muhafaza etmeye veya en azından yok etmemeye yönelik düzenlemeler olduğu söylenebilir. Ancak “accommodation” modelinde farklılıklar kamu politikalarıyla da güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşım “çokkültürlülük politikası” ile tamamen örtüşmektedir.

Bu modelin de taahhütleri incelendiğinde çok da berrak olmadığı anlaşılabilecektir. Zaten çokkültürlülüğün teorik kısmını aştıktan sonra, başka bir ifadeyle bir toplumda yaşayan tüm kültürlere değer verilmesi ve onların da tıpkı egemen kültür gibi yaşaması gerektiğine dair teorik tartışma aşıldıktan sonra uygulanabilirlik tartışması genelde bu model etrafında cereyan etmektedir.

Şimdi yine McGarry, O’Leary ve Simeon’u takip ederek entegrasyonu savunan görüş ile “accommodation”u savunan görüş arasındaki bazı farklılıkları tablo şeklinde gösterelim:

Müessese / Kurum (Institution)	Entegrasyoncu Model	Accommodation Modeli
Anayasal Dibace	<ul style="list-style-type: none"> • Ulus-Devlet • Tek halk 	<ul style="list-style-type: none"> • Çokuluslu Devlet, • Çeşitli halklar, çeşitli uluslar, çeşitli inançlar
Resmi Dil (Devletin Dili)	<ul style="list-style-type: none"> • Tek Resmi (Kamu) Dil 	<ul style="list-style-type: none"> • Birden Fazla Resmi Dil
Temel Haklar	<ul style="list-style-type: none"> • Devletin tüm egemenlik sahasında geçerli olan haklar aynıdır, • Ayrıca bireysel haklara vurgu yapılmaktadır 	<ul style="list-style-type: none"> • Devletin ve ayrıca Bölgesel yönetimlerin tanımladıkları temel haklar vardır, • Bireysel haklara vurgu olduğu kadar grup haklarına da vurgu yapılmaktadır
Yönetim Şekli	<ul style="list-style-type: none"> • Merkezi 	<ul style="list-style-type: none"> • Adem-i Merkeziyetçi

53 McGarry & O’Leary & Simeon, s. 52.

İç Siyasi Sınırlar	<ul style="list-style-type: none"> • Belirli iç sınırları olmayan üniter devlet ya da dilsel, etnik, dini veya ulusal bir çoğunluğun oluşmasını sağlamak amacıyla gütmeyen bölgesel sınırların ayırdığı federasyon 	<ul style="list-style-type: none"> • Azınlıklara kendilerini yönetme imkânı sağlayan bölgesel sınırlar; çoğulcu federalizm, çoğulcu birlik, federasyon • Büyük azınlıklar için bölünme kabul edilebilir
Yasama Organı	<ul style="list-style-type: none"> • Bireyler ve Etnik kökene dayalı olmadan ayrılmış bölgeler 	<ul style="list-style-type: none"> • Belirli sayıda eş toplumsalçı (Consociationalist)¹ tüzel kişiler; • Orantılı temsil-seçim sistemi ile bir araya gelmiş, orantılılık yanlısı liberal eş toplumsalçılar (Consociationalists)
Yargı ve Bürokrasi	<ul style="list-style-type: none"> • Farklılıkları görmezden gelen kurallar; tarafsızlık; profesyonellik; meritokrasi (Bazı durumlarda geçici hükümlerle pozitif ayrımcılık uygulanabilir) 	<ul style="list-style-type: none"> • Önemli noktalarda, cemaatlerin betimleyici bir şekilde tanınmasına vurgu yapar
Yürütme	<ul style="list-style-type: none"> • Başkanlık sistemi; • Çoğunluğun ilkelerine uygun (tarafsız) parlamenter sistem 	<ul style="list-style-type: none"> • Kuvvet paylaşımı (etnik kökenler arası) koalisyon kolektif veya değişmeli başkanlık; • Eş toplumsalcılık (Consociationalism) taraftarı kuvvet paylaşımli koalisyon; • Merkezîyetçilik taraftarı çoğunlukçu (ve bazen asgari kazanım) etnik kökenler arasına dayalı yönetim
Seçim Sistemi	<ul style="list-style-type: none"> • Adaylar arasında en fazla oy alan üye, • Seçenekli oy; • Çoğunluk kazanır 	<ul style="list-style-type: none"> • Eş Toplumsalcılık için orantılı temsil (parti listeleri ve tek nakledilebilir oy); • Merkezîyetçilik için seçenekli oy ve başkanlık seçimi için bölgesel dağılım kuralları (örneğin Amerikan seçim heyeti, 1979 sonrası Nijerya);

Siyasi Partiler	<ul style="list-style-type: none"> Parti programına sahip devlet çapındaki siyasi partileri destekler; bazen de partilerin devletin tamamında organizasyona sahip olmaları gereklidir. 	<ul style="list-style-type: none"> Alt ulusal, etnik ve dinsel devletlerin parti sistemleri kabul edilir
Sivil Toplum	<ul style="list-style-type: none"> “Köprü” vazifesi gören Sivil Toplum Kuruluşları Örneğin ulus-üstü, etnik dilsel ve dini grupları destekler 	<ul style="list-style-type: none"> “bağlama - bütünleştirme” vazifesi gören örneğin grup temelli Sivil Toplum Kuruluşları
Kilise – Devlet İlişkisi	<ul style="list-style-type: none"> Devlet ile kilisenin ayrılığı benimsenmiştir, Seküler karma okullarda eğitim kamu tarafından finanse edilir 	<ul style="list-style-type: none"> Kamu farklı dinleri destekler, Kamu dini okulları da finanse eder
Azınlık cemaatlerle komşu devletlerdeki soydaşları arasındaki ilişki	<ul style="list-style-type: none"> Sınırlar arası kurumsal bağlantılara hoş bakmaz 	<ul style="list-style-type: none"> Sınırlar arası bağlantılar kamu kurumlarınca desteklenir

Tablo 1: Entegrasyoncu Model, Accommodation Modeli Karşılaştırması⁵⁴

Tabloda her iki yaklaşım da kurumsal bakış açılarıyla birlikte ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Bunlar direk böyle uygulanması zorunlu olan politikalar olmamakla beraber kamu politikalarına bakıldığında devletlerin hangi tarzı benimsedikleri rahatlıkla görülebilir.

Dünyada farklılıkları yönetmeye yönelik yaklaşımlardan her ikisinin de genelde bir arada kullanıldığını söyleyebiliriz. Çokkültürlülük politikasını en fazla benimsemiş ülkelere bakıldığında dahi bu karma yapı göze çarpmaktadır. Örneğin Kanada'nın hem hukuksal olarak hem de fiiliyatta karma bir politika güttüğünü söyleyebiliriz⁵⁵.

54 McGarry & O'Leary & Simeon, s. 67.

55 Choudhry, Sujit 'Does the World Need More Canada? The Politics of the Canadian Model in Constitutional Politics and Political Theory', International Journal of Constitutional Law, (2007) C: 5, S. 4, s. 606-638.

C. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK POLİTİKASI

Yukarıda gördüğümüz gibi çokkültürlü toplum çok farklı şekillerde oluşabilmektedir. Bu farklılık devletlerin alt-kültürlere yaklaşımını etkileyebileceği gibi alt-kültürlerin de devletten taleplerini etkileyebilmektedir. Bu farklılık bizi aynı zamanda çokkültürlülüğün her devlet açısından farklı anlamlar ifade edebileceği sonucuna da götürmektedir. İşte bu sebeptendir ki; çokkültürlülüğün hedefleri ve sonuçları hakkında yapılacak genellemeler yanıltıcı olabilmektedir⁵⁶. Buna rağmen fazla detaya girmeyen ve daha soyut olan çokkültürlülük tanımları, tüm çokkültürlülük örnekleri açısından betimleyici olabilir. Çokkültürlülük kısaca; birden fazla kültürün, çoğunluk kültürünün veya egemen kültürün baskısı olmaksızın, tıpkı çoğunluk kültürü veya egemenin kültürü gibi benzer şartlar altında ve devletle eşit mesafede yaşayabilmesini hedefleyen görüştür⁵⁷.

Literatürdeki çokkültürlülük tanımları şöyle sıralanabilir: Kymlicka, çokkültürlülüğün bir tanımı olamayacağına dair bir görüşü olmasına rağmen kavramın genel çerçevesini şöyle çizmektedir: Çokkültürlülük, liberal değerlerce desteklenen, azınlık gruplarının liberal haklarını kullanmalarını ya da kaynaklardan adil pay almalarını engelleyen dışlanma ve damgalanma pratikleriyle savaşılan bir politikadır⁵⁸.

Kukathas, çokkültürlülük taraftarı değildir ve kültürel haklar diye bir şey olmadığını iddia eder. Çokkültürlülük yerine ise radikal hoşgörüyü (*radical tolerance*) önerir⁵⁹. Kukathas çokkültürlülüğü şöyle tanımlar:

*“Çokkültürlülük terimi etnik çeşitliliğe yanıt veren belirli bir yolu ifade eder. Çokkültürlülük, eritme potası ve asimilasyonu baskın kültürün azınlıkların yerini alma ihtimalinden dolayı reddeder, yerine “salata kâsesi” veya “harikulade mozaik” (glorious mosaic) metaforlarında kendini gösteren toplumun her bir etnik ve ırksal unsurunun ayırt edici özellikleriyle var olabileceği düzeni öngörür.”*⁶⁰

56 Kymlicka (2008), s. 37-38.

57 Burada zikredilen hususlar Türkçe bazı kaynaklarda “çokkültürcülük” veya “çokkültürlülüğün normatif yönü” başlığı altında tartışılmaktadır.

58 Kymlicka (2002), s. 515.

59 Kukathas, Chandran ‘Moral Universalism and Cultural Difference’ Dryzek, John S. & Honig, Bonnie & Phillips, Anne (Editörler) (2008) Oxford: Oxford Publications, s. 581-601. (Çeviren: Erdoğan, Mustafa ‘Ahlaki Evrenselcilik ve Kültürel Farklılık’, Liberal Düşünce, C: 14, S: 55, Yaz 2009, s. 7-22)

60 Kukathas, Chandran ‘Nationalism and Multiculturalism’ Gaus, Gerald F. & Kukathas, Chandran (Editörler) (2008) Handbook of Political Theory, Londra, Sage Publications, s. 250-265. s. 251.

Shachar, çokkültürlülüğün hedefini, kültürel farklılıkların birlikte yaşayabildiği çokkültürlü bir devlet dizaynı olarak göstermekte ve bunu gerçekleştiren eş zamanlı olarak bilhassa kendi kültürleri tarafından tehdit edilen bireylerin de haklarının korunabileceği bir sistem olarak özetlemektedir⁶¹.

Gutmann, çokkültürlülüğü; farklılıkları istikrarlı ve ahlaki bakımdan savunulabilir bir düzene sokmak olarak özetlemektedir⁶². Gutmann kültürel haklara dair tezini de şöyle temellendirmektedir:

“Bazı grupların üyelerini tanımak ve onlara eşit davranmak, artık kamu kurumlarının kültürel özellikleri görmezden gelmesi yerine bunları kabul etmesi gerektiği anlamına geliyor; en azından, kendilerini anlayabilmeleri kültürlerinin yaşama gücüne bağlı olan insanlar için. Kültürel özgüllüğün –her bireyi içine alacak biçimde– siyasal açıdan tanınması yolundaki bu gereklilik, bireyler tarafından değerli bulunan kültürleri ve kültürel bağlamları bu bireylerin temel hakları arasında sayan evrenselcilikle de uyumludur.”⁶³

Bhikhu Parekh, çokkültürlülüğü; politik bir öğreti ya da felsefi bir kurum olarak değil insan yaşamına bir bakış olarak görmekte ve kısaca şöyle değerlendirmektedir:

“Çokkültürlü bakış açısı diyebileceğim şey, birbirini tamamlayan bu üç görüşün - yani insanların kültürle iç içe olduğu, kültürel çeşitlilik ve kültürlerarası diyalogların kaçınılmaz ve arzu edilir olduğu ve tüm kültürlerin iç çoğulculuğa sahip olduğu etkileşim – yaratıcı etkileşiminden oluşur.”⁶⁴

Doytcheva, çokkültürlülüğün pek çok boyutuna işaret ederek şöyle bir tanım denemesinde bulunuyor:

“Çokkültürlülüğü geçici olarak, modern demokrasilerin, kurumlarını yeniden biçimlendirerek ve kişilere farklılıklarını geliştirme ve aktarma imkânını vererek farklı kültürlerin tanınması gerektiği düşüncesini temel alan tarihsel bir siyasi program, entelektüel tartışma ve pratik deneyim bütünü olarak tanımlayabiliriz”⁶⁵.

61 Schachar, Ayelet (2001) Multicultural Jurisdictions – Cultural Differences and Women’s Rights, Cambridge, Cambridge University Press, s. 5.

62 Kymlicka (2008), s. 60.

63 Gutmann, Amy, ‘Multiculturalism’, Gutmann, Amy (Editör) (1994) Multiculturalism, Princeton, Princeton University Press, (Çeviren: Salman, Yurdanur vd.) ‘Tanınma Politikası’ Gutmann, Amy (Editör)(2005) Çokkültürcülük: Tanınma Politikası, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları. s. 25.

64 Parekh, s. 427-439.

65 Doytcheva, s. 24.

Taylor, çokkültürlülüğü cemaatçi bir bakış açısıyla tanı(n)ma siyaseti olarak yorumlar ve şöyle tarif eder:

“Çokkültürlülük; farklı kültürlerin eşit değerinde olduğunu hepimizin kabul etmesidir; bu kültürlerin yalnızca hayatlarına sürdürmelerine izin vermekle kalmayıp onların değerli olduklarını kabul etmemizdir”⁶⁶.

Pitcher çokkültürlülük kavramının çağdaş siyaset açısından ırk ve ırkçılıkla açıklanabileceğini ve bu bağlamda okunularak kavramsal çerçeve çizilebileceğini söyler⁶⁷.

Horton da pek çok yazar gibi çokkültürlü toplumun varlığı ile çokkültürlülüğün bir ideali yansıttığı noktasını vurgulamış ve bazı yazarların çokkültürlülüğün zor bir kavram olduğundan bahisle daha eski bir kavram olan çoğulculuğu (*pluralism*) tercih ettiklerinden bahsetmiştir. Ardından çokkültürlülüğü, liberalizm ve yine liberal bir değer olan hoşgörü (*toleration*) ile birlikte açıklanabileceğini belirtmiştir⁶⁸.

Heywood, çokkültürlülüğü şöyle tanımlar:

“Çokkültürlülük farklı kültürel grupların saygı ve kabul görme hakkı veya ahlaki ve kültürel çeşitliliğin daha geniş topluma yönelik sözde faydaları temelinde toplumsal çeşitliliğin bir pozitif onayını ima etmektedir. Bu anlamda çokkültürlülük; inançların, değerlerin ve yaşam biçimlerinin hem bireyler hem de gruplar için kendini tanıma ve öz-değer tesis etmedeki önemini teslim eder.”⁶⁹

Şu halde çokkültürlülük politikası denilince karşımıza çıkan tablo, tüm kültürlerin eşit değerinde olduğunun kabulü ve devletin herhangi bir kültüre diğerlerinden farklı ehemmiyet vermemesi gerekliliğidir. Kültürlerin hukuk düzenine aykırı olan gelenek, örf, adet ve pratiklere karşı devletin alması gereken tutum ise çokkültürlülük politikasındaki iki kutbu ortaya koyar. Birinci görüş devletin kültürlere bu tür örf, adet ve pratiklerini terk etmeleri yolunda baskı yapmasını salık verir. Devletin varoluşsal kamu düzenini tesis etme mükellefiyeti ile ulus-devlet pratikleri bu görüşün dünyada daha fazla kabul görmesi sonucunu doğurmuştur. İnisiyatif yine egemen devlette olmak üzere kültürler, bu tercih içerisinde daha eşit bir ortamda yaşam imkânı bulabileceklerdir.

66 Taylor, s. 72.

67 Pitcher, Ben (2009) *The Politics of Multiculturalism*, New York, Palgrave Macmillan, s. 11-39.

68 Horton, John ‘Liberalism, Multiculturalism and Toleration’, Horton, John (Editör) (1993) *Liberalism, Multiculturalism, and Toleration*, New York, Palgrave Macmillan, s. 1-18.

69 Heywood, Andrew (2002) *Politics*, 2. Baskı, New York, Palgrave Foundations, (Çeviren: Şahin Bican vd. (2005) *Siyaset*, Ankara, Liberte Yayınları), s. 173.

İkinci görüş ise devletin nötr bir kültür havzası (ki nötrlük kanaatimizce mümkün değildir) oluşturarak ilgili kültürdeki bireylerin kendi kültürlerini terk etmelerini sağlayabilecek önlem almasını yeterli görür. Hukuka veya devletin egemen kültürüne aykırı olan kültürlerin yaşayabilmesine birincisine nazaran daha fazla imkân sağlayan ikinci görüş, kültür kavramını sosyolojideki karşılığını ıskalayarak teorik bir çözüm üretmeyi tercih etmiştir. Bu çözüm, kişinin içinde serpiştiği ortamdan, özneleşme sürecinin tamamını geçirdiği kültür kodlarından ve sosyal ağını oluşturan başta aile ve akrabaları olmak üzere herkesten kopması sonucunu doğurmaktadır. Çokkültürlülük politikası, kültürlerin önemli olmasından yola çıkmasına rağmen kişilerin kültürlerini kolayca terk edebilmesini öngörmesi bir nebze paradoksaldır. Kültürün terk edilebilmesi aslında kültür kavramının hafife alınması anlamına da gelebilmektedir. Tüm bu nedenlerle teorik olarak ilk bakışta tutarlı olarak görünse de, bu çözümün benimsenmesi pek mümkün değildir.

SONUÇ

Çokkültürlülüğün gerçek manada yaşanabilmesi ancak liberal kültürün yaygın olarak kabulü ile mümkün olabilmektedir. Ancak bu kabul tek başına yetmemekte, liberal olmayan kültürlerin liberal kültür ile ilişkisi sorun olabilmektedir. Teoriyi en çok zorlayan husus liberal olmayan (illiberal) kültürlerin talepleri olmuştur. Çokkültürlülük teorisini incelerken de görüldüğü üzere liberal teorisyenler arasında en büyük tartışma da bu konuda çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle görüş ayrılığı, “liberal devlet azınlık kültürlerinin illiberal uygulamalarını yasaklayabilecek mi, şayet yasaklayacaksa liberalizm dâhil her biri eşit değerde olan kültürlerin yasaklanmasında uyulacak ölçü norm ne olacaktır?” soruları etrafında ortaya çıkmaktadır. Liberalizmin nötr olduğu ve kültürlerden bir kültür olarak bir vesileyle egemenliği ele geçirdiği varsayımı yalnızca “Liberal reform görevi her toplumda tamamlanmayı beklemektedir”⁷⁰ ifadesiyle bile çürütülebilir. Şu halde, liberal çokkültürlülük kültürlerle müdahale hakkını kendinde görmekte ve alt kültürlerde bulunan liberal olmayan (*non-liberal/illiberal*) öğeleri yasaklayabilmektedir. Kültürlere müdahaleye sıcak bakmayan ve bireylere kendi kültürlerini terk edebilme hakkı tanıyan çokkültürlülük politikası da ancak nötr bir liberal ortam sağlanması şartıyla savunulmaktadır.

70 Kymlicka (2008), s. 155.

Liberal devlet geleneği “toplum sözleşmesi” olarak isimlendirdiği anayasayla vatandaşların hangi kurallar çerçevesinde yaşayacaklarını tayin etmekte; illiberal taleplere ise bu çerçevede yer verilmemektedir. Çokkültürlülük politikası burada devreye girmekte ve liberal devleti liberal gelenekler kadar illiberal gelenekleri barındıran topluluklar hususunda da daha cömert olmaya davet etmektedir. Ancak bunu yaparken kültürlerin ahlaki anlamda birbirlerine üstünlüklerinin bulunmadığını sıklıkla vurgulamakta ve liberal kültürün de onlarla eşit seviyede olduğunu iddia etmektedir. Oysa liberal devlet çokkültürlülük teorisinin içerisinde dahi illiberal taleplere karar vermede ölçü norm olarak kullanılmaktadır.

Çokkültürlülüğe ilişkin bir diğer husus da teorinin kültür kavramına bakışıdır. Kültür kavramına ilişkin açıklamalarımızda detaylı bir şekilde işlediğimiz üzere kültür hem etimolojik olarak hem de genel manasıyla insan ürünü bir değerdir. Din ise kültürle yakından alakalı bir kavram olmakla birlikte kültürün içinde yer almaktadır. Ancak kültürün din üzerindeki etkisi yalnızca ona bir yorum veya yaklaşım tarzı katabilmekle sınırlıdır. Her ne kadar din, kültürün içinde yer alıyor gibi görünse de daha aşkın bir kavramdır. Bu tahlil bize kültürlerin bir arada yaşamak için kendilerinden verebilecekleri tavizlerin sınırını çizmektedir. Kültürlerin kendilerinden taviz vererek bir ortak noktada buluşma ihtimali seküler cihetten bakıldığında mümkün gibi görünmektedir. Ancak belirli bir dine mensup bireylerden “vahiy” yoluyla geldiğine inandıkları bazı emirleri ortak yaşama amacına matuf olarak pazarlık konusu yapmalarını beklemek, din olgusuna gerekli ehemmiyetin verilmediği sonucunu doğurmaktadır. Özetle din, bireylerin üzerinde tasarruf yetkisine sahip olduğu bir kültür unsuru değildir.

Netice olarak, çokkültürlülük siyaseti de tıpkı diğer farklılıkları birlikte yaşatmaya yönelik sar politikalar gibi bir hegemonya içermekte ve liberalizm her ne kadar bunu açıkça iddia etmeyip kendisini her alt kültürle aynı ölçüde savunulabilir olarak gösterse de aslında daha “adil” olduğunu vazedmektedir. Bu ise kültürler içerisinde bir hiyerarşinin varlığının kabulünden sonra çokkültürlülük aşamasına geçilebileceği gibi bir sonuç doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle ancak liberal olmayan öğeleri atılmış ve liberal ayarları tamamlanmış kültürlerin, kültürlerinden kalan öğeleriyle, çokkültürlü bir şekilde yaşayabilecekleri bir teori doğmuştur. Bu tenkitlerimize rağmen teslim etmemiz gerekir ki, çokkültürlülük teorisinin farklılıkların bir arada yaşaması anlamında ulus-devletin monist idealine düştüğü şerh kayda değerdir ve söylem düzeyinde kalsa da oldukça tutarlıdır. Bu yönüyle modern devletlerin farklılıklara yaklaşım politikalarına bir kapı araladığı ise yadsınamaz.

KAYNAKÇA

Balı, Ali Şafak (2001) Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet, Konya, Çizgi Kitapevi Yayınları.

Barın, Taylan (2011) Çokkültürcülük Teorisi ve Ulus-Devlet Anlayışına Etkileri, (Yüksek Lisans) Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baumann, Gerd (1999) *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities (Zones of Religion)* New York, Routledge Publications, (Çeviren: Demirakın, Işıl (2006) Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek, Ankara, Dost Kitabevi).

Calhoun, Craig 'Social Solidarity as a Problem for Cosmopolitan Democracy': Benhabib, Seyla & Shapiro, Ian & Petranovich, Danilo (Editörler) (2007) *Identities, Affiliations, and Allegiances*, Cambridge, Cambridge University Press, s. 285-302.

Choudhry, Sujit 'Does the World Need More Canada? The Politics of the Canadian Model in Constitutional Politics and Political Theory', *International Journal of Constitutional Law*, (2007) C: 5, S. 4, s. 606-638.

Coşkun, Vahap (2009) *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, Ankara, Liberte Yayınları.

Doytcheva, Milena, *Le Multiculturalisme*, Paris, La Découverte, coll., (Çeviren: Akıncılar Onmuş, Tuba (2009) Çokkültürlülük, İstanbul, İletişim Yayınları)

Eagleton, Terry (2000) *The Idea of Culture*, Oxford, Blackwell Publishing, (Çeviren: Çelik, Özge (2005) *Kültür Yorumları*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları).

Gilbert, Paul (1998) *Philosophy of Nationalism*, Colorado, Westview Press.

Gutmann, Amy, 'Multiculturalism', Gutmann, Amy (Editör) (1994) *Multiculturalism*, Princeton, Princeton University Press, (Çeviren: Salman, Yurdanur vd.) 'Tanınma Politikası' Gutmann, Amy (Editör)(2005) *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası*, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları. s. 25.

Habermas, Jürgen, 'Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı', (Almancadan İngilizceye Çeviren: Nicholzen, Shierry Weber, İngilizceden Çeviren: Doğan, Mehmet H. Doğan) içinde, Gutmann, Amy (Editör)(2005) Çokkültürcülük: Tanınma Politikası, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları. s. 113 – 146.

Hardt, Michael & Negri, Antonio (2000) Empire, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press. (Çeviren: Yılmaz, Abdullah (2005) İmparatorluk, 5. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları)

Heywood, Andrew (2002) Politics, 2. Baskı, New York, Palgrave Foundations, (Çeviren: Şahin Bican vd. (2005) Siyaset, Ankara, Liberte Yayınları).

Horton, John 'Liberalism, Multiculturalism and Toleration', Horton, John (Editör) (1993) Liberalism, Multiculturalism, and Toleration, New York, Palgrave Macmillan, s. 1-18.

Kalaycı, Hüseyin (2010) Ulus Devletin Başağrısı: Ayrılcılık, Kanada Quebec Örneği, Ankara, Liberte Yayınları.

Knop, Karen (2004) Diversity and Self-Determination in International Law, Cambridge, Cambridge University Press.

Kukathas, Chandran (1992) 'Are There Any Cultural Rights?', Political Theory, C: 20, S: 1, s. 105 – 139.

Kukathas, Chandran 'Nationalism and Multiculturalism' Gaus, Gerald F. & Kukathas, Chandran (Editörler) (2008) Handbook of Political Theory, Londra, Sage Publications, s. 250-265.

Kukathas, Chandran 'Moral Universalism and Cultural Difference' Dryzek, John S. & Honig, Bonnie & Phillips, Anne (Editörler) (2008) Oxford: Oxford Publications, s. 581-601. (Çeviren: Erdoğan, Mustafa 'Ahlaki Evrenselcilik ve Kültürel Farklılık', Liberal Düşünce, C: 14, S: 55, Yaz 2009, s. 7-22)

Kymlicka, Will (1995) Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights, Oxford, Clarendon Press, (Çeviren: Yılmaz, Abdullah (1998) Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi, İstanbul, Ayrıntı Yayınları).

Kymlicka, Will (1992) 'The Rights of Minority Cultures: Reply to Kukathas', *Political Theory*, C: 20, S: 1, s. 140-146.

Kymlicka, Will (2001) *Politics in the Vernacular*, New York, Oxford Publications.

Mann, Michael (2005) *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*, Cambridge: Cambridge University Press.

McGarry, John & O'Leary, Brendan & Simeon, Richard 'Integration or Accommodation? The Enduring Debate in Conflict Regulation' : Choudhry, Sujit (Editör) (2008) *Constitutional Design for Divided Societies* s. 41 – 91.

Miller, David (1995) *On Nationality*, New York, Oxford Publications.

Modood, Tariq (2008) *Multiculturalism*, Cambridge, Polity Press.

Örücü, Esin (2011) 'Diverse Cultures and Official Laws: Multiculturalism and Euroscepticism?', *Law & Justice Review*, C: 1, S: 2, s. 63-84.

Parekh, Bhikhu (2000) *Rethinking Multiculturalism*, , Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, (Çeviren: Tanrıseven, Bilge (2002) *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, Ankara, Phoenix Yayınevi).

Partridge, Eric (2006) *Origins, A Short Etymological Dictionary of Modern English*, Londra, Routledge Publications.

Pitcher, Ben (2009) *The Politics of Multiculturalism*, New York, Palgrave Macmillan.

Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*, Cambridge, Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press.

Sambanis, Nicholas 'Globalization, Decentralization and Secession: A Review of the Literature and Some Conjectures', Cameron, David R. & Ranis, Gustav & Zinn, Annalisa (Editörler) (2006) *Globalization and Self-Determination*, New York: Routledge Publications, s. 199-233.

Schachar, Ayelet (2001) *Multicultural Jurisdictions – Cultural Differences and Women's Rights*, Cambridge, Cambridge University Press.

Taylor, Charles ‘The Politics of Recognition’ Gutmann, Amy (Editor) (1994) Multiculturalism, Princeton, Princeton University Press, (Çeviren: Salman, Yurdanur vd.) ‘Tanınma Politikası’ Gutmann, Amy (Editör)(2005) Çok-kültürcülük: Tanınma Politikası, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Tok, Nafiz (2003) Kültür, Kimlik ve Siyaset, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Yürüşen, Melih (1998) Çeşitlilikten Özgürlüğe: Çokkültürlülük ve Liberalizm, Ankara, LDT Yayınları.

İnternet Kaynakları:

<<http://www.unfpa.org/pds/migration.html>> s.e.t. 27.04.2016

<<http://www.un.org/en/members/growth.shtml#2000> > s.e.t. 26.04.2016.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Southern_Sudan> s.e.t. 27.04.2016.
